

Český agent v Rusku

Zemřel ruský historik Michail Rogačev, který pomáhal mapovat osudy Čechoslováků v Gulagu.

Michail Rogačev se narodil v roce 1952 v Rize. Vystudoval historii na Leningradské státní univerzitě. Poté dostal na výběr učit buď v Krasnojarském kraji, či v Autonomní republice Komi. Vybral si druhou možnost. Oblast Komi mu brzy přirostla k srdci a později se stal nejuznávanějším odborníkem na historii tohoto severovýchodního kraje Ruska. Jeho kariéra zde však začala skromně. Nastoupil nejprve jako učitel základní školy v osadě Tujskeros na břehu řeky Vyčegdy, asi 70 kilometrů severně od Syktyvkaru, hlavního města Republiky Komi.

Michail Rogačev

Foto: archiv Michaila Rogačeva

Historie náboženství

Autor tohoto textu měl to štěstí, že jel spolu s dokumentaristou z České televize kolem Tujskerosu s Michaiem Rogačevem cestou ze Syktyvkaru do Vorkuty a vyslechl vzpomínky na tuto osadu, kterou na většinu on-line map nenajdeme, včetně její historie, sahající do mytické minulosti Komi. Za osadou leží jedno z nejvýznamnějších mytologických míst Komi – Kokvitská hora, kde se podle legendy nachází ztracený pohanský idol Zarni-Aň (Zlatá bába) a kde svatý Štěpán z Permu porazil pohanského šamana Pama. Za sovětské éry se Tujskeros, stejně jako další odlehlá místa v Komi, stal místem vyhnanství pro „nepřátele lidu“ – kulaky, vlasovce, Ukrajince, povolžské Němce a další – a byl obklopen tábory Gulagu.

Ačkoliv se Rogačev stal oblíbeným venkovským učitelem, rozhodl se pokračovat v akademické dráze v Syktyvkaru, na místní pobočce so-

větské Akademie věd. Jeho prvním výzkumným tématem byla historie náboženství, kterou zpracoval do publikace *Vremja protiv religiji (Čas proti náboženství)*. K tématu se vrátil o řadu let později, kdy se mu věnoval z pohledu pronásledování náboženských skupin a jejich představitelů. Před dokončením disertační práce a její obhajobou však zemřel jeho školitel a Rogačev se rozhodl práci nedokončit a téma náboženství opustit. Nastoupil do Ústavu jazyka, literatury a dějin Akademie věd, kde se zabýval výzkumem etnických skupin v Komi.

V roce 1989 vydal spolu s kolegou Alexandrem Cojem publikaci *Ust'-Sysolsk: stranicy istoriji (Ust'-Sysolsk: stránky historie)*, věnovanou dějinám hlavního města Komi do roku 1930, kdy bylo přejmenováno z Ust'-Sysolsku na Syktyvkar. „*Kniha, již řadu let napsaná, ležela v nakladatelství Komi, a to i přes výborné recenze od kolegů.*

Neuspokojila ale strážce ideologické čistoty, protože téměř nic neříkala o revolučním boji proletariátu a carském útlaku. Těžko říct, jaký by byl osud této knihy, kdyby nebylo perestrojky,“ vzpomíná Rogačevův kolega Igor Bobrakov, z jehož vzpomínek je v tomto textu hojně čerpáno.¹ „*Čtenáři byli překvapeni, když se z knihy dozvěděli, že ještě před sovětskou érou v jejich městě bujel život, stavěly se silnice, školy, nemocnice a pořádala se amatérská divadelní představení,*“ dodává Bobrakov ke knize, která ve své době způsobila senzaci.

Televizní skandál

V době vydání knihy se již Rogačev začal zajímat o výzkum a připomínku obětí sovětských politických represí v Komi. Po oficiálním ustanovení nevládní organizace Memorial v lednu 1989 v Moskvě vznikla i jeho pobočka v Syktyvkaru. Rogačev se stal zástup-

1 BOBRAKOV, Igor: Eto byl nastojaščij russkij intelligent. Pamjati Michail Borisoviča Rogačeva (Byl to skutečný ruský intelektuál. Na památku Michaila Borisoviče Rogačeva). *Region*, 28. 1. 2021 – viz <https://ourreg.ru/2021/01/28/jeto-byl-nastojashhij-russkij-intelligent/> (citováno k 19. 8. 2021).

Po roce 1990 se Michail Rogačev soustředil na výzkum a připomínku obětí politických represí v Komi

Foto: archiv Michaila Rogačeva

cem jejího prvního předsedy – akademika a lidskoprávního aktivisty Revolta Pimenova. „Novinář Sergej Sorokin a televizní ředitelka Tatiana Rožina je pozvali, aby se zúčastnili populárního programu pro mládež. Pimenov a Rogačev souhlasili. Několik hodin před živým vstupem ale vedení televize zakázalo účast Pimenovovi, souhlasilo však s tím, aby o Memori-

alu promluvil Rogačev. To, co se stalo potom, šokovalo téměř celou republiku. Sorokin představil Rogačeva a dal mu slovo. Celý projev místopředsedy syktovkarského Memorialu trval několik sekund. Rogačev oznámil zákaz vystoupení Pimenovova a řekl, že v takovém případě se ani on programu nezúčastní. Poté si sundal mikrofon připevněný na klopě saka a opustil studio,“ vzpomí-

ná Bobrakov. Následovalo přerušení vysílání a druhý den studenti syktovkarské univerzity uspořádali protestní shromáždění, na kterém Rogačev vysvětlil důvody svého počínání a byl odměněn bouřlivým potleskem.

Po smrti Pimenova v roce 1990 se Rogačev ujal vedení místního Memorialu a plně se soustředil na výzkum a připomínku obětí politic-

kých represí v Komi. V roce 1998 se stal členem vědecké a redakční rady martyrologia – soupisu obětí politických represí v Republice Komi, který se pod názvem *Pokajanije (Pokání)* dočkal během dvacetileté existence třinácti dílů. Obsahují přes 130 tisíc biografických údajů k vězněným či popraveným osobám v sovětské éře. V roce 2000 se Rogačev stal šéfredaktorem martyrologia a předsedou správní rady stejnojmenného fondu.

Kromě práce pro Memorial a *Pokání* je Rogačev autorem 185 vědeckých prací, podílel se na tvorbě encyklopedie a atlasu Komi, napsal učebnici k dějinám Komi a řadu popularizačních publicistických článků a televizních pořadů. Od roku 1994 vyučoval na střední škole v Syktyvkaru a v roce 2005 obhájil disertaci na téma deportovaných polských občanů v Komi v letech 1940–1944. Za svou práci byl odměněn nejen rytířským křížem řádu Za zásluhy Polské republiky, ale je držitelem i několika ocenění udělených v jeho vlasti, mj. řádu ruské pravoslavné církve sv. Makaria, akademických ocenění Jegora Gajdara či Dmitrije Sergejeviče Lichačeva apod.

Demonstrace proti agresí na Ukrajině

Práce Michaila Rogačeva a jeho kolegů z Memorialu se dočkala nejen ocenění, ale v době vlády Vladimira Putina i odsouzení z oficiálních míst. Stejně jako jeho kolegové vystupoval v duchu přesvědčení, že není možné zabývat se politickými represemi v minulosti a být lhostejný k politické zločinnosti současnosti. S dalšími dvěma lidmi v březnu 2014 veřejně vystoupil na náměstí v Syktyvkaru proti agresí Ruska na Ukrajině. *„Rozhodl jsem se veřejně vystoupit, protože jsem byl unavený proudem lží a nenávisti vůči Ukrajině, které se na nás valí z éteru. Jsem proti tomu, aby moje země tak drze a agresivně porušovala suverenitu jiné země a využívala její slabosti. Navíc země, kterou považujeme za bratrskou, přátelskou a sousedskou [...]. Netolerance disentu, podporovaná oficiální propagandou, v zemi doslova*

roste přímo před našima očima. Stále více to připomíná rok 1937,“ prohlásil Rogačev pro ruský informační portál 7×7. Během akce byl zatčen a strávil několik hodin na policejní stanici.

V roce 2016 bylo sdružení Memorial ruskými úřady označeno za „zahraničního agenta“. Ačkoliv bylo již řadu let cílem zásahů ruské Bezpečnosti a útoků ze strany proputinovských aktivistů během veřejných akcí, s cejchem zahraničního agenta se situace zhoršila. Například opakované obrovské pokuty za údajné nedodržování pravidel pro zahraniční agenty jsou obrovským břemenem, které dále komplikuje již tak složitou situaci Memorialu.

V nemocnici bylo Rogačevovi v prosinci 2020 diagnostikováno onemocnění Covid-19, na počátku ledna 2021 zemřel

V současné době, kdy pracovníci Ústavu pro studium totalitních režimů zkoumající téma krajanů postižených politickými represemi v SSSR narážejí na byrokratické překážky výzkumu v ruských archivech, se Memorial stal hlavním partnerem jejich snažení v Rusku. Vyjádřením díky jeho pracovníkům v různých pobočkách v Rusku byla Cena za svobodu, demokracii a lidská práva, kterou jim ÚSTR udělil v roce 2016, ale i cena *Gratias Agit* Ministerstva zahraničních věcí ČR z roku 2017, jež byla udělena právě za práci v lidskoprávní oblasti a za podporu výzkumu českých historiků. Rogačev patřil mezi ruské historiky, kteří svým českým kolegům nejvíce pomáhali: dělal týmu ÚSTR a České televizi průvodce po místech paměti represí v Komi během natáčení dokumentárního filmu *Čechoslováci v Gulagu* a předal do archivu stejnojmenného projektu cenné dokumenty a informace, jež získal během svého mnohaletého výzkumu v archivech,

kteří se mezitím opět uzavřely veřejnosti.

Z výše zmíněného martyrologia 130 tisíc osob vězněných v Komi vybral Rogačev 700 případů původem z Československa. Biogramy vězňů pak v elektronické podobě předal Ústavu pro studium totalitních režimů. Jedná se však pouze o údaje k osobám internovaným ve dvou táborech Gulagu z téměř dvou desítek, které se na území Komi nacházely. Proto byla uzavřena dohoda o společném výzkumu, prezentovaném na konferenci ÚSTR a Memorialu v listopadu 2019 v Moskvě (*Pamjat' o graždanach Českoslovaki v GULAGE – Československá paměť Gulagu*). Během následujících vzájemných diskusí a on-line workshopu na podzim 2020 vykrystalizovala podoba spolupráce, zahrnující publikování společných článků, sdílení dokumentů získaných ÚSTR na Ukrajině a uspořádání konference v Syktyvkaru na podzim 2021, během níž mělo dojít i k jednání s místními archivy ruských bezpečnostních složek s cílem získat dokumenty ke krajanům, kteří zemřeli v lágrech Gulagu v Komi. Do našich plánů však zasáhla epidemie Covid-19. Nejprve byla zrušena osobní setkání, pak ztížena digitalizace materiálů na Ukrajině a nakonec přišla z Petrohradu nečekaná a smutná zpráva.

Na podzim 2020 se u Rogačeva projevila tuberkulóza a skončil v nemocnici v Petrohradě, odkud pocházela jeho manželka a kde měl druhý domov. V prosinci byl opět hospitalizován pro srdeční potíže. V nemocnici mu bylo diagnostikováno onemocnění Covid-19 a byl propuštěn do domácí péče. V předvečer Nového roku se jeho zdravotní stav zhoršil, byl opět hospitalizován a 3. ledna 2021 zemřel.

Komi tak přišla o svého největšího znalce, československé oběti nucených prací v Komi o svého zastánce a my o drahého kolegu a přítele. Odkaz Michaila Rogačeva je natolik silný, že jistě najde důstojné pokračovatele z řad pracovníků fondu Pokání, Memorialu či studentů, s nimiž se podaří navázat na rozdělanou práci.

Adam Hradílek